

УДК 327 (477+438)

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ СТОСУНКИ ХХ СТ. У СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ І ПОЛЯКІВ

Л. О. Зашкільняк

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
kistsl@franko.lviv.ua

Розглянуто історичні стереотипи у ставленні українців до поляків і поляків до українців, які стають перешкодою на шляху поліпшення сучасних українсько-польських відносин. Наведена динаміка засвідчує поступове подолання усталених у попередній період стереотипів суспільної свідомості українців і поляків під впливом сучасних подій, зокрема після здобуття Україною та Польщею незалежності.

Ключові слова: українсько-польські стосунки, суспільна свідомість, стереотипи.

Стосунки між українцями і поляками в минулому мали чимало позитивних і негативних сторінок. Негативні торкалися багатьох конфліктних ситуацій, коли значні частини обох народів становили основне населення Речі Посполитої, а також у новий і новітній час, коли вони провадили боротьбу за незалежність. Проте чи не найбільший слід у свідомості насамперед поляків та українців залишили події ХХ ст., коли справа доходила до трагічних воєнних протистоянь 1918–1919 рр. під час боротьби за Галичину та Львів і 1943–1944 рр., позначених протиборством у західноукраїнських землях. Саме ці драматичні зіткнення залишили в суспільній свідомості обох народів значний обсяг негативних асоціацій, які у вигляді стереотипних уявлень продовжують функціонувати донині. Стереотипи є неодмінним елементом індивідуальної і колективної свідомості, який вирізняється глибокою вкоріненістю на підсвідомому рівні і складно піддається трансформації. Їхня роль в уявленнях і діях окремих осіб і спільнот надзвичайно велика і, часом, неусвідомлювана. Це пояснюють тим, що стереотипи завжди мають два компоненти: емоційний (афективний) і евалуативний (оцінний), кожен з яких заснований на протиставленні “я / ми” – “він / вони” і охоплює не стільки особистий досвід, скільки закорінені в історичній пам’яті і культурі цієї спільноти елементи [1, с. 26-27]. Вони виражають прагнення захисту інтересів цієї спільноти. Зміни стереотипів відбуваються дуже повільно у зв’язку зі змінами в становищі конкретної спільноти і супроводжуються формуванням нових стереотипних уявлень з іншим змістом емоційного та оцінного компонентів.

Історична ретроспектива взаємин українців і поляків є дуже тривалою і сягає періоду формування перших державних утворень українців та поляків – Давньої Русі та Польського королівства. За цей хронологічний період відбулася зміна багатьох історичних парадигм, які так чи інакше презентували погляди освічених

представників обох етнічних спільнот на місце і роль своєї країни в товаристві інших європейських народів, передусім у Центральній та Східній частині континенту. Вже з кінця XVI ст. історична свідомість та її головні будівничі – історіографи – щораз активніше впливали на уявлення двох спільнот про навколишній світ і своє місце у ньому. Апогеєм впливу істориків на формування суспільної свідомості стали XIX та XX ст., коли історія перетворилася на “холодну зброю” в змаганнях народів за гідне місце на континенті й у світі. Оперування тою чи іншою версією бачення минулого слугувало потужним стимулом як для захисту національно-державних прав та інтересів, так і підставою для реанімації історичних стереотипів, сформованих в інший час і в інших суспільних умовах.

Усе сказане вище прямо стосується й українсько-польських відносин у два останні століття. Історики обох народів – українські та польські – зробили багато як для історичного обґрунтування національно-державних прав своїх націй, так і поширення взаємних претензій і звинувачень [2, с. 83-110]. Не можна не погодитися з Іваном Лисяком-Рудницьким, який ще 1977 р. писав, що “затяжні польсько-українські конфлікти в їх результаті мали катастрофічні наслідки для обох народів. Польсько-український конфлікт був насправді головною причиною втрати національної самостійності і Україною, і Польщею в двох різних епохах – у XVII і в XX ст.” [2, с. 83-110].

На початку XXI ст. більшість українців і поляків ще відчуває свідомий, а часом підсвідомий вплив стереотипів і упереджень минулих століть, зокрема XX ст. В історії не тільки двох сусідніх народів – українського і польського – XX ст. залишиться, за образом визначенням знаного англійського історика Е. Гобсбаума, століттям “екстремізму” [3]. Екстремальні ситуації, в яких перебували у XX ст. українці і поляки, позначилися на ставленні представників обох народів один до одного. Щодо цих ситуацій, то донині написано й продискутовано вже більшість “важких” питань українсько-польських взаємин. Історики обох країн зробили чимало, щоб прояснити конфліктні проблеми й розвіяти застарілі стереотипи [4, с. 63-71]. Проте свідомість пересічних громадян обох країн зберігає ще багато упереджених взаємних образів, які сформувалися під впливом стосунків між двома сусідніми народами в екстремальному XX ст. Наперед зазначимо, що до формування таких образів значно спричинилися не тільки політики, а й історики та літератори.

На початку XX ст. українці і поляки перебували у подібному становищі, не маючи власної державності і прагнучи її здобути. Проте вихідні позиції ідеологічних і політичних підстав обох національних рухів значно відрізнялися. Стрижень українсько-польських взаємин був у Східній Галичині під владою Австро-Угорщини, де зустрілися “два п’ємонти” національного державотворення, кожен з яких претендував на виняткове право першості. Польський національний рух спирався на більш розбудоване організаційно та інтегроване ідеологічно суспільство з потужним національно-культурним потенціалом, закоріненим у спадщині першої Речі Посполитої. У програмах польського національного руху майбутня незалежна Польща не уявлялася без частини земель із переважанням непольського населення

(Східна Галичини, Надсяння, Західна Волинь, Холмщина, Підляшшя), які вважали “цивілізаційним здобутком” поляків. Українські національні програми, сформовані напередодні й під час Першої світової війни, передбачали відбудову “Великої України” від Вісли до Кавказу. Обидві візії майбутнього – польська та українська – були сформовані істориками наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. У центрі польської візії минулого/майбутнього стояла “політична нація”, яка утворилася в рамках Речі Посполитої і відбудову якої вважали завданням повернення “історичної справедливості”. Цю візію сформулювали польські історики-романтики і неоромантики. Українська версія історії, що укладалася у ХІХ ст. без попередньої традиції “модерної нації”, намагалася опертися на відповідно пристосовану модель “етнічної нації”. Обидві візії ґрунтувалися на міфологізованих картинах препарованого минулого, яке повинно було легітимізувати майбутнє. Тогочасний стан обох націй і нові суспільно-політичні та міжнародні обставини перебували на другому плані.

Наслідком такого протистояння стала українсько-польська війна 1918–1919 рр. за Галичину і Львів, яка в свідомості двох народів залишила глибокий рубець недовіри й упередженості як щодо поляків з боку українців, так і щодо українців з боку поляків. Крім того, союз С. Петлюри і Ю. Пілсудського 1920 р. і польсько-радянська війна того ж року посяли розкол і серед самих українців, які мали відмінні погляди на належність західноукраїнських теренів до відродженої Польської держави. Західноукраїнські політичні сили не визнали “окупації” цих земель Польщею і чинили опір становленню польської державності. Власне на цих землях радикальний український націоналізм здобув найбільші політичні впливи наприкінці міжвоєнного періоду і під час Другої світової війни.

У міжвоєнний період молода українська модерна нація зазнала величезних людських і культурних втрат насамперед в СРСР. У цьому разі певні умови для розвитку українського національного життя, які склалися в Польщі, трактували швидше як ознаку “слабкості” цієї держави, ніж її прагнення піти на поступки українцям. Політика польських урядів щодо українців постійно “зашпортувалася” на справі “історичного права” Польщі на землі з переважанням українського населення. Польські уряди постійно хиталися між політикою “національної” чи “державної” асиміляції українців, а серед поляків зміцнювався стереотип “польськості” цих земель і образ українця як “бунтівника” і “різуна”, не здатного до конструктивної співпраці. Не останню роль відігравали й старі міфи ХІХ ст. про українців як “штучний витвір” австрійських або німецьких шовіністів. Український національний рух, який унаслідок крайніх репресій проти нього в СРСР витіснений у Польщу й еміграцію, був змушений шукати союзника серед тих держав, які виступали за зміну status quo на континенті, в ході якої міг з’явитися шанс утворення незалежної України. Німеччина здавалася українським самостійникам такою силою, яка здатна підтримати український національний рух. Орієнтація на нацистську Німеччину виявилася великою стратегічною помилкою українських націоналістів, яка невдовзі скомпрометувала їх в очах світової громадськості і поставила в умови ізоляції на

міжнародній арені. Вона послугувала додатковим аргументом для польського політикуму в справі звинувачень українців у колаборації з майбутнім агресором.

Не можна безапеляційно стверджувати, що все західно- і східноукраїнське суспільство прийняло орієнтацію на Німеччину. Проте в 1939–1941 рр. гітлерівці на окупованих ними землях Польщі надали українцям певні переваги перед поляками, дозволивши створювати освітні й культурні установи, залучаючи до місцевого самоврядування тощо. Це не могло не підсилити українсько-польський антагонізм, поглибити прірву між двома народами, вигідну передусім окупантам. Образ “українця-колаборанта” проходив через багато документів польського Руху Опору, а в радянській версії історії Другої світової війни вилився у пропагандистський штамп “німецько-гітлерівських прислужників”.

Друга світова війна стала вирішальним моментом у спробах українського національного руху створити самостійну соборну державність. Проте вже наприкінці 1941 р. багатьом провідникам українського національного руху, переважно з-під знаку ОУН, стало зрозуміло, що розрахунки на Німеччину виявилися помилковими, а можливості налагодження відносин із західними союзниками – відрізаними. У складний і трагічний період війни український національний рух опинився в ізоляції на міжнародній арені і був змушений розраховувати тільки на власні сили. А серед його супротивників опинилися такі потуги, як СРСР, Німеччина і найближча Польща. Спроби уникнути боротьби на всі фронти, які чинили провідники ОУН і УПА в 1941–1944 рр., призвели до перемовин з польським лондонським підпіллям. Однак на перешкоді порозумінню стала справа державної належності західноукраїнських земель: польська сторона жодною мірою не погоджувалася з втратою “кресів”, обмежившись обіцянками “рівноправності” українців у майбутній Польщі. Це спровокувало керівників ОУН(б) і УПА розпочати навесні 1943 р. “антипольську акцію” на Волині, яка передбачала силове усунення польського населення із західноукраїнських земель. У ході акції загинуло багато поляків та українців, а терени Волині і Східної Галичини на завершальному етапі Другої світової війни перетворилися на арену окремого українсько-польського збройного конфлікту, який мав усі ознаки міжетнічної війни [5; 6]. Події цього конфлікту відклалися у свідомості живих свідків важким тягарем взаємних образ і звинувачень: з польського боку – звинувачень у “етноциді” поляків, з українського – у “винищенні українців”. З особливою силою взаємні упередження оживилися в 1990-х роках, коли після скасування цензури почали з’являтися численні мемуари людей, які пережили цей період і були депортовані до Польщі [7].

Ще більшого антагонізму до взаємного образу сусіда додали післявоєнні події, зокрема масові депортації українського населення з Польщі на територію УРСР і поляків на терени Польщі в 1944–1946 рр., здійснювані за вказівкою Кремля, а також операція “Вісла” 1947 р., проведена польським комуністичним урядом для розгрому українського національного руху на прикордонних землях, які залишилися в складі Польщі (так зване Закерзоння).

У післявоєнний період радянський тоталітарний режим і польська комуністична влада зробили все можливе, щоб не тільки знищити український національний рух на теренах Польщі, а й зміцнити негативний образ “національно свідомого українця”, який виступав і “фашистським прихвостнем”, і ворогом польських і радянських “трудолюбивих мас”. І в народній Польщі, і в Українській РСР комуністична пропаганда, агітація, система освіти і виховання формували вкрай негативний образ “українського націоналіста” – “ворога українського народу”, “різуна” і “запроданця”. Пропагандистські кліше увійшли неодмінною складовою у підручники з історії для середніх і вищих шкіл, у літературу і мистецтво, які поширювалися масовими накладками в СРСР і Польщі.

Щоправда, зазначимо, що для української і польської молоді післявоєнних часів українсько-польські конфлікти ХХ ст. були малознані або й зовсім незнані. Цензура обох країн суворо стежила за недопущенням “забороненої” тематики у відкритий доступ, оскільки вона могла негативно позначитися на стосунках двох “братніх народів”. В Україні (СРСР) підручники з історії піддавали гострій критиці “загарбницьку” політику “польської шляхти і буржуазії” на українських землях упродовж багатьох століть і експонували “віковічне” прагнення українців до “возз’єднання” з “єдинокровними” росіянами і білорусами; у підтексті таких розмірковувань простежувалася загальна неприязнь до поляків як спадкоємця “шляхетської Польщі”.

У польських підручниках за часів ПНР український національний рух у ХХ ст. теж зображено як “антинародний” і “фашистський”, а УПА – як “банди”, які вбивали “поляків, комуністів і євреїв” [8]. Упродовж сорока післявоєнних років молодим українцям і полякам втовкмачували стереотип національно свідомого українця як “бандита-бандерівця” і “націоналіста”. До цього додавали спогади багатьох представників старшого покоління про “злочини” бандерівців проти мирних поляків наприкінці війни і перші післявоєнні роки. На думку дослідника негативного стереотипу українця серед поляків М. Трухана, вирішальну роль у його закріпленні в післявоєнний час відіграла польська література, яка представляла взаємини між двома народами у чорно-білій тональності. Цей дослідник довів, що авторами численної українофобської літератури в Польщі були, як звичайно, вихідці з так званих кресів, які були носіями психічної травми, спричиненої воєнними конфліктами і післявоєнними депортаціями, втратою своєї “малої вітчизни” на Сході. Саме вони залишалися глибоко переконаними, що “винуватцями найбільших польських нещасть були українці”, а “український терор виявився страшнішим від німецького” [9, с. 9-10, 153].

Щодо поляків, то в радянських підручниках негативний образ колишніх “загарбників” українських земель дещо знівелювавши образом поляка – “революціонера-демократа” ХІХ ст. Радянська пропаганда наклала табу на висвітлення українсько-польських стосунків у ХХ ст. Польські “поміщики і буржуазія” були представлені як одвічні вороги українського і польського народів, організатори придушення радянської влади у 1920 р. спільно з “українськими

буржуазними націоналістами – зрадниками українських трудящих”. Однак у Другій світовій війні поляки виявили масовий опір гітлерівцям і “зрадникам” свого народу в особі еміграційного лондонського уряду. А крім того, вони були союзниками СРСР і створили Польську армію, яка билася поряд з Червоною Армією на східному фронті. Тож польський народ назагал користувався симпатією офіційної радянської історіографії і публіцистики, а українсько-польський конфлікт переважній масі населення УРСР взагалі не був знаний. Тільки на Заході України на побутовому рівні іноді зберігалися спогади про взаємне поборювання. Проте український національний рух цього періоду всіма силами потужної радянської пропаганди був представлений як “зрадницький” і “колаборантський”.

Не дивно, що сформовані тривалою пропагандою й історіографією стереотипи виявляють живучість і серед багатьох сучасних поколінь українців і поляків. Їхнє переламання – актуальна проблема як істориків, так і публіцистів. Не таємниця, що суспільна свідомість сучасних українців вирізняється певною полярністю, яка є наслідком тривалого історичного розвитку українських земель у різних державних організаціях, що уповільнювали формування модерної української нації. У підсумку на кінець ХХ ст. соціальна ідентифікація населення України демонструє певні відмінності, створюючи три великі регіони: Захід, Центр, Схід і Південь. У кожному з них є свої особливості, пов’язані з традиціями, мовою, конфесійною належністю, зовнішніми орієнтаціями, які заслуговують на окрему розмову [10; 11]. Здавалось би, що в суспільній свідомості українців повинні зберігатися негативні, передусім історичні уявлення про поляків. Проте цього не спостерігають.

Соціологічні дослідження засвідчують швидше позитивне, ніж негативне сприйняття Польщі і поляків у сучасній Україні. За даними польського Інституту справ публічних, який 2000 р. підготував рапорт “Польща – Україна: взаємний образ”, 50 % українців мають цілком позитивний образ Польщі, ще 39 % – нейтральний і лише 11 % – негативний. Важливо наголосити, що цей образ назагал сформований сучасними подіями. Тільки в 7 % українських респондентів він асоціюється з історією, ще у 9 % – з українсько-польськими стосунками. Натомість 77 % українських респондентів вважають, що нинішні взаємини між українцями і поляками “дуже добрі” або “швидше добрі”, тоді як лише 4 % вважають їх “швидше поганими” [12, с. 49-50, 68].

Цікаво, що в західних областях України, де населення вирізняється високим рівнем етнонаціональної свідомості і водночас настороженим ставленням до Польщі і поляків (свідченням цього були подразливі справи польських військових поховань на Личаківському цвинтарі у Львові, оцінка Волинської трагедії 1943 р. та ін.), ставлення до західного сусіда було більш позитивним, аніж загалом по Україні. Проведені у Львові в 2000–2003 рр. соціологічні опитування на досить представницькій вибірці засвідчили, що населення тут на загал доброзичливо ставиться до західного сусіда. У 2000 р. аж 93 % опитаних львів’ян висловили “цілком позитивне” або “швидше позитивне” ставлення до поляків, що становить

значно вищий показник від середнього по Україні, тоді як “швидше негативно” і “цілком негативно” – лише близько 4 %. Зазначимо, що за даними опитування в липні 2003 р., коли відбувалися основні події, пов’язані з вшануванням жертв Волинської трагедії, кількість негативних відповідей львів’ян на те саме питання зросла до 9,3 %, а позитивних – зменшилась до 82,3 %*. Коротко такий парадокс можна пояснити прозахідною орієнтацією населення західного регіону України, для якого Польща є взірцем просування в Європу і антиподом просхідної орієнтації майбутнього України.

Ще цікавіші дані, що свідчать про зміни у ставленні до поляків і Польщі з боку українців, отримало соціологічне опитування, проведене у грудні 2004 р. під час президентських виборів в Україні. Незалежно від етнічної належності, політичної, мовної, конфесійної та зовнішньополітичної орієнтацій українських респондентів Польща і поляки посіли перші місця в рейтингу країн, з якими Україні треба розвивати економічну і військову співпрацю, а також які користуються найбільшою симпатією українців (за тим же рейтингом Росія і росіяни є, відповідно, на 10-, 16- і 17-му місцях). Щоправда, серед прихильників тодішнього кандидата в президенти України В. Януковича (а отже, частини населення Сходу і Півдня України) в усіх трьох рейтингах (економічне, політичне співробітництво і симпатії) на першому місці були Росія і росіяни, а поляки, відповідно, на 7-, 8- і 10-му місцях [13, s. 19, 21-23]. Ще не так давно (2002) соціологічні опитування виявляли, що для основної маси населення України поляки були четвертою нацією серед близьких націй, поступаючись росіянам, білорусам і євреям (за індексом ксенофобії Е. Богардуса, відповідно, – росіяни – 2,39, білоруси – 2,77, євреї – 4,13, поляки – 4,37) [14].

Наведена динаміка засвідчує поступове подолання усталених у попередній період стереотипів суспільної свідомості українців під впливом сучасних подій, насамперед тих, що формувалися під впливом тривалого цивілізаційного протиставлення Сходу і Заходу. Не останню роль відіграла “проукраїнська” політика Польщі, яка послідовно підтримувала українську незалежність і прозахідний вектор політики України. І хоча серед значної частини населення України поки що зберігається певна упередженість щодо Заходу як такого, демократичні процеси і більша відкритість України на сучасний світ виявляють тенденції поступового “затирання” застарілих стереотипів “ворожого” Заходу. За опитуванням експертів у галузі зовнішньої та безпекової політики України, яке проводили у 2004 і на початку 2005 рр., вимальовується чітка тенденція зростання орієнтації на європейську інтеграцію і вступ до НАТО: у січні 2005 р. 72,2 % експертів висловилися за вступ України до ЄС, ще 22,2 % вважали такий вступ “скоріше бажаним, ніж ні” (разом 94,4 %), тоді як за приєднання України до Єдиного економічного простору з країнами СНД декларували 6,9 % експертів і ще 8,3 % підтримували думку про можливу доцільність такого розвитку подій (разом 15,2 %) [15].

Що стосується поляків, то впродовж тривалого післявоєнного періоду внаслідок згадуваних вище причин серед них збереглося на загальне неприяне ставлення до українців. Поважна соціологічна установа Польщі Центр досліджень громадської

* Дані люб’язно надані автору Львівською громадською організацією “Соціоінформ”.

думки (ЦБОС), починаючи з 1993 р., проводить щорічні репрезентативні опитування поляків щодо ставлення до інших народів. Станом на 2007 р. українці перебували серед тих народів, до яких поляки ставляться швидше негативно, ніж позитивно: за шкалою симпатій / антипатій, що вимірювали балами від “+3” до “-3”, українці в середньому мали бал “-0,30” і були на 26-му місці, залишаючи за собою росіян, євреїв, китайців та інших. У цьому разі 25 % польських респондентів висловили свою симпатію до українців, 31 % – байдужість, 39 % – неприязнь [16]. Негативне ставлення переважало серед поляків старшого покоління (понад 65 років), тоді як молодше і середнє були налаштовані оптимістичніше. Не дивно, що серед перешкод українсько-польському зближенню поляки на першому місці називали “історію” (понад 30 %) і лише потім – національний характер, культурні відмінності тощо [12, 13-42]. Про тривкість усталених і поширених серед поляків стереотипів про українців впадає у вічі розподіл частот приписуваних українцям характерних рис, що виявлені у соціологічних дослідженнях останніх років: найчастіше такими рисам вважають “бідність” (27,6), “зловживання алкоголем” (21,5), “мстивість” (10,9), тоді як позитивні риси щодо українців згадано значно рідше – “господарність” (1,5), “товариськість” (5,8), “вихованість” (1,3) тощо. [1, с. 40-41] Дослідники пов’язують таке ставлення насамперед з традиційною неприязню поляків до Сходу і його протиставлення Заходу, а також нагромадженим історичним потенціалом негативних емоцій.

Водночас наявні матеріали засвідчують загальну позитивну тенденцію поступової зміни уявлення поляків про українців, що відбувається останніми роками, зокрема після здобуття Україною незалежності і декларування європейського вектору розвитку. Дані табл. 1 і рис. 1 демонструють поступове загальне поліпшення ставлення до українців, яке досягло апогею під час подій Помаранчевої революції в Україні 2004 р. І хоча у 2005–2007 рр. відбувався певний спад позитивних оцінок, проте загальна тенденція залишається оптимістичною.

Таблиця 1

Показники зміни симпатій поляків щодо українців
(за матеріалами опитувань громадської думки, %)

Роки	Відсотки	Роки	Відсотки
1993	12	2001	19
1994	9	2002	22
1995	14	2003	19
1996	16	2004	29
1997	15	2005	23
1998	13	2006	24
1999	16	2007	25

Джерело: Strzeszewski M. Sympatia i niechęć do innych narodów. Komunikat z badań. – Warszawa, 2007 // http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/k_144_07.PDF.

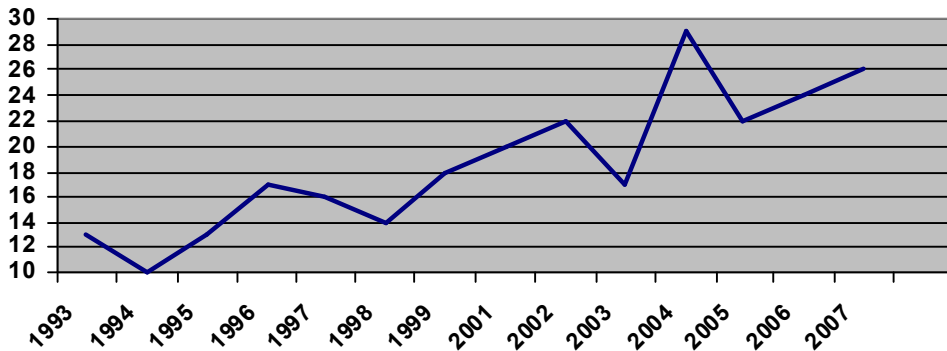

Рис. 1. Крива зміни симпатій поляків до українців у 1993-2007 рр.

Ще оптимістичнішою за опитуваннями громадської думки є налаштованість поляків на порозуміння з українцями: останні показники засвідчують високу довіру до українців (у 2007 р. 79 % польських респондентів висловлювалися за порозуміння з українцями) і загальну тенденцію до її зростання (табл. 2, і рис. 2).

Таблиця 2

Відповіді польських респондентів на питання “Чи на думку Пана(і), можливе порозуміння між поляками та українцями?” (%)

Відповіді	Роки										
	1997	1999	2000	2001	2002	2003	V. 2004	XII. 2004	2005	2006	2007
Можливе	58	57	67	64	73	63	60	81	74	77	79
Не можливе	39	40	32	35	25	37	35	14	22	18	10
Не визначились	3	3	1	1	2	0	5	5	4	5	11

Джерело: Strzeszewski M. Opinie o sytuacji Polski na arenie międzynarodowej i stosunkach z Niemcami. Komunikat z badań. – Warszawa, 2007 // http://www.cbos.pl/SPISKO.POL/2007/_117_07.PDF.

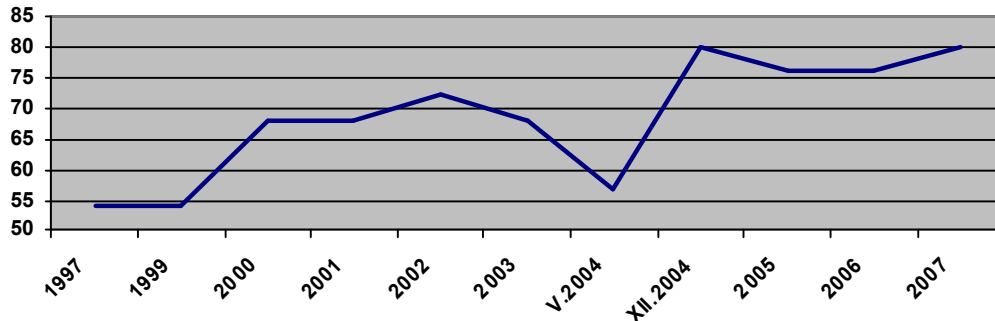

Рис. 2. Крива зміни позитивних відповідей польських респондентів на питання “Чи на думку Пана(і), можливе порозуміння між поляками та українцями?”

Наголосимо, що серйозний перелом у громадській думці поляків спричинили події президентських виборів в Україні 2004 р. і “Помаранчева революція”. Опитування, проведене ЦБОС в грудні 2004 р., засвідчило, що частка поляків, які висловилися за можливість зближення з українцями, збільшилась до 81 %. А в рейтингу народів, до яких поляки ставляться із симпатією, українці за півроку перемістилися з 24-ї позиції на 19-ту. Особливо помітним було зростання симпатій до українців серед молодого і середнього поколінь: у віковій групі від 18 до 24 років частка тих, що симпатизували українцям, з 2003 до кінця 2004 рр. зросла з 22 до 32 %, у групі від 45 до 54 років – з 15 до 28 % [17].

Наведені дані свідчать про те, що українсько-польські стосунки у ХХ ст. та їхня інтерпретація офіційною історіографією і пропагандою залишили у свідомості обох народів важкий слід у вигляді стереотипних уявлень. Однак наголосимо, що історична компонента цих уявлень, пов’язана переважно з далеким минулим, часто слугувала вагомим аргументом для модерних інтерпретацій в інтересах тих чи інших політичних сил, яким було вигідно підтримувати напружені стосунки між двома сусідніми народами. Нинішня ситуація обох країн і народів створює сприятливий ґрунт для подолання старих упереджень. Для українців перспектива такого подолання є в площині позбавлення синдромів “меншовартості” і “східнослов’янської єдності”, усвідомлення себе рівноправним європейським народом. Полякам ще доведеться остаточно розпрощатися з комплексом “малих вітчизн” та “історичної Польщі”. Зрештою, подібні проблеми не є винятково українськими чи польськими. Такі ж проблеми переживали чи переживають також інші народи Європи. Однак це не перешкоджає їм жити у спільному європейському домі.

1. *Biuszkowski J.* Stereotypy a tożsamość narodowa. – Warszawa, 2005. – 212 s.

2. *Лисак-Рудницький І.* Польсько-українські стосунки: тягар історії // Історичні есе. – К., 1994. – Т. 1. – С. 83–111.

3. *Гобсбаум Е.* Вік екстремізму. Коротка історія ХХ віку 1914–1991. – К., 2001. – 544 с.

4. Гаврилюк О. Українсько-польський діалог 1990-х років стосовно подолання взаємних національних стереотипів: здобутки і нереалізовані можливості // *Stereotypy narodowośćiowe na pograniczu / Pod red. W. Bonusiaka*. – Rzeszów, 2002. – S. 63–71.
5. *Polska – Ukraina: trudne pytania*. – Warszawa, 1997–2002. – Т. 1–9.
6. *Polska – Ukraina: trudna odpowiedź. Dokumentacja spotkań historyków (1994–2001). Kronika wydarzeń na Wołyniu i w Galicji Wschodniej (1939 - 1945)*. – Warszawa, 2003. – 184 s.
7. *Siemaszko W. i E. Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistyw ukraińskich na ludność polskiej Wołynia 1939–1945*. – Warszawa, 2000. – Т. 1–2.
8. *Polska i Ukraina w podręcznikach szkolnych i akademickich / Pod red. W. Bonusiaka*. – Rzeszów, 2001. – 212 s.
9. *Трухан М. Негативний стереотип українця в польській післявоєнній літературі*. – Мюнхен; Львів, 1992. – 218 с.
10. *Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні*. – К., 2002. – 217 с.
11. *Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення*. – К., 2000. – 304 с.
12. *Konieczna J. Polska – Ukraina: wzajemny wizerunek*. – Warszawa, 2001. – 82 s.
13. Звіт з дослідження, проведеного в грудні 2004 року студентами та працівниками Східних Студій Варшавського Університету // *Bibliotheca Europae Orientalis*. – Warszawa, 2005. – Т. XXIII.
14. *Погоріла Н. Ксенофобія в Україні: статистика взаємної неприязні* // <http://www.dialogs.org.ua/gu/material/full/2/226>
15. Прес-реліз Фонду “Демократичні ініціативи” “Ставлення громадян України до останніх виборів” // <http://www.dif.org.ua/>
16. *Strzeszewski M. Sympatia i niechęć do innych narodów. Komunikat z badań*. Warszawa; 2007 // http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2007/k_144_07.PDF
17. *Strzeszewski M. Wpływ ostatnich wydarzeń na Ukrainie na stosunek Polaków do Ukraińców. Komunikat y badań* // <http://www.cbos.pl/>

UKRAINIAN-POLISH RELATIONS OF 20th CENTURY IN SOCIAL CONSCIOUSNESS OF UKRAINIANS AND POLES

L. O. Zashkilnyak

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine
kistsl@franko.lviv.ua

The article examines the role of historical stereotypes in the treatments of Ukrainians towards Poles and Poles towards Ukrainians, which are the hindrance to make better the recent Ukrainian-Polish relations. It demonstrates the dynamic of changes in social consciousness of Ukrainians and Poles under the influence of new situation in both countries after independent Ukraine and Poland began to state.

Key words: Ukrainian-Polish relations, social consciousness, stereotypes.

Стаття надійшла до редколегії 28.01.2008
Прийнята до друку 05.02.2008